

929
T37

Móricz Zsigmond Városi Könyvtár – Tata

1. oldal, összesen: 11

EELYTÖRTÉNET

KÉZIRAT REV. 2017.

Városi Könyvtár Tata

Feladó: "Városi Könyvtár Tata" <tatalibr@t-online.hu>
Címzett: <nepfoiskola@etata.hu>
Elküldve: 2007. február 20. 18:18
Tárgy: Küldés: novak

Ez az oldal a(z) <http://www.matud.iif.hu/02mar/novak.html> weboldal Google által gyorsítótáraz dátum szerinti állapotot tükrözi: 16 febr. 2007 14:33:29 GMT.

A Google által gyorsítótárban tárolt változat az adott tartalomnak egy olyan pillanatképe, amely feltérképezése során ment el.

Előfordulhat, hogy az oldal tartalma azóta megváltozott. A jelenlegi oldal kiemelés nélküli megtek Ez a gyorsítótárban tárolt változat olyan képeket is tartalmazhat, amelyek már nem érhetőek el. A cs megjelenítéséhez kattintson ide.

Az alábbi oldalra történő hivatkozáshoz vagy a kedvencekhez való hozzáadáshoz használja a követ <http://www.google.com/search?q=cache:WpHT1I6mvtEJ:www.matud.iif.hu/02mar/novak.html+techert+margit&hl=hu&ct=>

A Google nem áll kapcsolatban ennek az oldalnak a szerzőivel, így az oldal tartalmáért semminemű fe

A következő keresési kulcsszavak láthatók kiemelve: **techert margit**

Magyar Tudomány, 2002/3 340. o.

Nők a tudományban

Kissné Novák Éva

Nők a magyar tudományban

1998-ban a bécsi Institut für die Wissenschaften vom Menschen által rendezett konferencián Londa Schiebinger A nők és a tudomány az újkorban címmel tartott előadásában többek között a következőket mondta: "A nők problémakörét vizsgálva úgy találom, hogy nem az a baj, hogy mindig gyűlölték, hanem az, hogy mindig is túlságosan szerették őket... A nőket - legalább is az európai és az amerikai közép- és felsőosztálybeli nőket - az otthon angyalaiként eszményítették, piedesztálra emelték, és az állam jövőendő polgárainak erkölcsi nevelőiként tisztelték őket. Ez a túlzottan védelmező szeretet elfojtotta a nők alkotókedvét. Azok a kultúrák, amelyek megkímélik a nőket a borzalmaktól, gyakran az elismeréstől is megfosztják őket. Tehetségük ellenére a nőket kirekesztették az intellektuális élet felső köreiből - a tudományból, művészetekből és a filozófiából - kizárólag nemük miatt. Marie Curie, a világ első kétszeres Nobel-díjas tudósa csak azért nem válhatott a tekintélyes párizsi Akademie des Sciences tagjává, mert nő volt."¹ Nem vagyok bizonyos abban, hogy az

2007.02.28.

idézett vélemény teljes egészében igazolható lenne akár az utóbbi évszázadban, az azonban kétségtelenül igaz, hogy a nőket kirekesztették az intellektuális élet felső köreiből. Teljes mértékben igaz viszont Magyarországra, ahol a nőhallgatók szinte a századfordulóig ki voltak zárva az egyetemekről. 1896-ban iratkozhattak be az első, bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészi pályára készülő nőhallgatók a budapesti egyetemre. Jelentős változást e tekintetben az első világháború évei hoztak. Ekkor ugyanis a férfiak katonai szolgálata következtében az egyetemeken megduplázódott a nőhallgatók aránya.²

1926-ban Klebelsberg Kunó minisztersége idején születik meg az a törvény, amely kimondja a fiú és leány-középiskolák képzésének egalizációját, ti. hogy az itt szerzett érettségi bizonyítványok egyenlő értékűek, s így egyaránt alkalmasak a főiskolai és egyetemi felvételi kérelmek elbírálásához. Néhány korlátozás ugyan érvényben maradt (pl. továbbra sem nyerhettek nők felvételt a jogi karokra, a Közgazdaságtudományi Kar közigazgatási és közgazdasági osztályára), ez az 1926. évi XXIV. törvény mégis fontos lépés volt az értelmiségi pályákra törekvő nők számára. Ugyancsak Klebelsberg szorgalmazta a nők magántanári habilitációját: "...nem lehet komoly érvet az ellen felhozni, hogy azok a nők, akik ...szakjukban oly fokú elmélyedést és tudományos eredményt mutatnak fel, mely férfi kollegáinknak már lehetővé tenné az egyetemi magántanári jogosítás megszerzését, attól ők nálunk - ellentétben a külföld legtöbb államával - tisztán női mivoltuk miatt elütessenek."³

Az említett jogi akadályok más egyéb hátráltató tényezőkkel (pl. szemlélet, anyagi okok) együtt azt eredményezték, hogy bár egyre növekvő számban szereztek a nők diplomát, a tudomány dicső könyvébe azonban csak kevesen írták be nevüket. A két világháború közötti időszakra tekintve a közelmúltban megjelent Magyar

Tudóslexikon mindössze tízet tart számon.⁴ Ezek a tudós asszonyok azonban igen "férfias tudományokban" jeleskednek. Van közöttük világhírű matematikus (Péter Rózsa); építész (az építészettörténettel foglalkozó Zádor Anna), fizikus, aki a kozmikus sugárzást kutatja (Forró Magdolna); biofizikus, aki napenergia hasznosításával foglalkozik (Telkes Mária); elismert statikus szakértő (Pécsi Eszter); mineralógus, az egyetemi magántanárrá kinevezettek egyike (Vendl Mária Dudich Endréné); növényillusztrátor (Csapody Vera); a radioaktivitást tanulmányozó és abban nagyszerű eredményeket elérő (Róna Erzsébet); vegyész, aki Marie Curie laboratóriumában dolgozik (Götz Irén Júlia), valamint a filozófus (Dienes Valéria). A lista nem teljes. A Trianon következtében elvesztett kolozsvári egyetemről az anyaországba települt professzorok közreműködésével 1921-ben Szegeden megalapított Ferenc József Tudományegyetemre már az első évben kinevezik Károly Irént az elektromos sugárzások kísérleti tanának magántanárává. Az egyetem évkönyveinek tanúsága szerint ő a Matematikai-Phisikai Társulat egyik alelnöke, és 1929-ig szerepel az egyetem évkönyveiben.⁵ Szintén hiányzik a tudóslexikonból Kol Erzsébet, aki a Ferenc József Tudományegyetemen járja végig igen sikeresen az egyetemi ranglétrát: 1921-22-től megbízott tanársegéd, 1923-tól adjunktus, 1932-től magántanár, majd 1937-től intézeti tanár az Általános Növénytan Intézetben. Emellett a Szegedi Alföldkutató Bizottság rendes tagja, aki számos publikációval gazdagította

tudományterülete irodalmát.⁶ Az említett két példa csupán jelzi, hogy a nők részvétele a magyar tudományos közéletben hiányosan és rendszertelenül dokumentált. E dolgozat - tekintettel arra, hogy a kutatómunka még távolról sem mondható befejezettnek - mindössze néhány dologra vállalkozik:

1. Vázolja a nők helyét a tudományban és a tudós generációk képzésében, felmutatva azokat a jellemzőket, amelyek a nők esélyegyenlőtlenségéről tanúskodnak, vizsgálva ezek okait is.
2. A Szegeden működő tudományegyetem példáján nyomon követi az 1921 és 1975 között végbement változásokat, feltételezve, hogy az itt tapasztalt tendenciák lényegében megegyeznek az országos jellemzőkkel. Konkrét adatok birtokában vizsgálja a nők részvételét a tudományos kutatásokban és az oktatásban.
3. A Magyar Tudományos Akadémia által kiadott Köztisztviselői tagok 1999 című kiadvány adatainak felhasználásával képet ad a nők részvételéről a mai magyar tudományos közéletben. Megvizsgálja, mely tudományterületen található a legtöbb nő, s megkísérel körülményezni ennek okait.

1. Nők a tudományos képzésben és kutatásban

Izgalmas feladat lenne pontosan kideríteni, hogy milyen okok játszottak szerepet abban a folyamatban, amelynek eredményeként a nőket a magasabb rendű szellemi tevékenységre alkalmatlannak minősítették. A történet meglehetősen régi keletű, hiszen ha a görög kultúráig megyünk vissza az időben, azt figyelhetjük meg, hogy bár a tudománynak Pallas Athéné személyében⁷ istennője és nem istene van, a tudomány művelői férfiak. Megfogalmazások tucatjait idézhetnénk, melyek szerint a tanult nő egyenesen természetellenes, a nők felsőfokú képzése ellentmond Istennek a nőkre szabott feladatával, és erkölcsi romláshoz vezet.⁸ Kant hűvös távolságtartással így fogalmaz: "A tudomány és az elvont gondolkodás idegen a nők lényegétől."⁹ Kialakult sztereotípiákkal, jogi akadályokkal, saját belső kételyeikkel kellett megküzdeni azoknak a nőknek, akik mindezek ellenére vonzódtak a tudományos pályákhoz, a könyvek titokzatos világához, a természet titkaihoz, és maguk is szerettek volna azok közé tartozni, akik képesek e titkokat megfejteni. Lényeges változás történt e tekintetben az utóbbi 100 évben, de valódi áttörésről inkább az utóbbi 40-50 évben beszélhetünk mind nemzetközi, mind magyar vonatkozásban. Ezt mutatja az alábbi két táblázat.

Az összes beiratkozott közül nő¹⁰

Nők száma az oktatásban (%)

	1960	1995
Alsó fokú oktatásban	43%	46%
Középfokú oktatásban	40%	45%

Felsőfokú oktatásban 34% 45%

A nőhallgatók aránya a magyar felsőoktatásban is dinamikusan növekedett, sőt - a nemzetközi tendenciákkal megegyezően - megindult egyes értelmiségi pályák elnőiesedése.¹¹

Nőhallgatók száma és aránya a felsőoktatásban

TANÉV	Nappali tagozat (fő)	Nappali tagozat (%)	Nappali tagozat (fő)	Esti-levelező tagozat (%)	Esti-levelező tagozat	Összes tagozat	Ö
1946/47	5503	22,0	269	22,1	5772	22,0	
1950/51	6780	25,6	943	15,7	7723	23,8	
1955/56	7832	25,5	3067	20,8	10899	24,0	
1960/61	11136	37,9	3582	23,5	14718	33,0	
1965/66	21611	42,4	15112	35,2	36723	39,1	
1970/71	24036	44,7	10396	38,9	34432	42,8	
1975/76	30611	47,6	21341	49,4	51952	48,3	
1980/81	31942	49,9	18372	49,5	50314	49,7	
1985/86	33563	52,3	19625	55,8	53188	53,7	
1990/91	37409	48,8	14098	54,7	51507	50,3	
1995/96	67361	52,0	29989	59,9	97350	54,2	

A nők a felsőoktatás különböző szintjein nemcsak mint hallgatók jelentek meg, hanem mint oktatók, kutatók is. Ezeket az adatokat vizsgálva szembetűnő, hogy az úgynevezett női foglalkoztatási piramis ezen a területen is érvényesül. Ez azt jelenti, hogy az alacsonyabb beosztásokban viszonylag magas a nők aránya, s amint egyre feljebb haladunk, mind kevesebb nőt találunk. Ez olyan tendencia, amely nemzetközi méretekben megfigyelhető, s amely már a század 30-as éveiben is igaz volt, s a trend máig alig változott valamit. Ez a tendencia tértől, időtől, társadalmi rendszertől, foglalkozási ágtól függetlenül érvényesül. Ennek bizonyítására néhány jellemző adatot említek. A Ferenc József Tudományegyetemen igen nagy számban foglalkoztattak "fizetés nélküli" "díjtalan" tanársegédet, ami megfelelt a kor (magyar) gyakorlatának, (Szentgyörgyi Albert is így kezdte egyetemi pályafutását), illetve megbízott tanársegédet. Közöttük viszonylag sok nőt találunk. Vélhetőleg ebből a csoportból - mind a nők, mind a férfiak közül - sokan döntöttek pályamódosítás mellett különféle megfontolásokból, és csak egy kisebb hányad választotta hivatásául a tudományos kutatást, s vált a magyar tudomány meghatározó személyiségévé. De az mindenképpen elgondolkodtató, hogy a meglehetősen népes női mezőnyből, pl.: az 1937-38-as tanévben összesen 5 nőt regisztrálnak: 2 fő lektor, 1 testnevelő és csak 2 fő tanár (a már említett Kol Erzsébet és Magyary Zoltánné **Techert Margit**, aki "Az Arisztotelesz utáni görög filozófia története" című tárgykör magántanára 1933-40-ig).¹²

A tradicionális munkamegosztás gyakorlata kétségtelenül az egyik legerősebb

korlátozó tényező a nők előmenetelében. A legtöbb kultúrában igaz, hogy a családdal, háztartással, gyermekneveléssel, gondozással járó feladatok elsősorban a nőket terhelik. Ez egy bizonyos életkorban határozott hátrányt jelent, de a későbbiekben is korlátozza esélyeiket a szakmai, tudományos előrehaladásban. Tipikusnak tekinthető, hogy két ambiciózus fiatal házasságában a nő rendeli alá szakmai előrehaladását a férjnek. Ez a szereposztás egyszerre bizonyítja a hagyomány igazságát (ti. hogy a férj a családfenntartó, neki kell többet keresni), és teremti újjá a tradicionális munkamegosztást. A magyar tudományos közéletben üdítő kivételként tartunk számon néhány olyan párt, akik a szakmában is egyenjogú partnerként dolgoznak együtt.

A tradicionális munkamegosztásnak van még egy eleme, amely szintén hátrányos a nők szempontjából. Megszoktuk, hogy a férfi a vezető, ő irányítja, szervezi a tennivalókat, s ez még akkor is érvényesül, ha egy munkahelyen mindketten azonos képesítéssel, szaktudással rendelkeznek. Sőt, a tradíció ereje olyan jelentős, hogy ha az összehasonlítás a nő javára kedvezőbb, még akkor is érvényesül a korábbi gyakorlat. Fogalmazhatunk úgy, hogy szinte minden társadalom természetesnek tartja, hogy a családon belüli férfi-nő viszony - amely az európai kultúrákban a férfi hatalmát jelenti a nő fölött - a munkahelyen mintegy meghosszabbítódik. "Természetes", hogy pl. egy tanszéken lévő két azonos felkészültségű, kvalitású munkatárs közül a férfi lesz a tanszékvezető. Emellett szól egy sor olyan érv, amely a tradíciókban gyökerezik, s amelyeket gyakran ki sem mondanak, de a férfiak természetesnek tekintik, s a nők jelentékeny része hallgatólagosan elfogadja. Pl. a nőknek a munka mellett még ott a család, háztartás, nem bírná a vezető pozícióval járó többletterheket. A nők nem jó vezetők, érzékenyek, határozatlanok stb. A férfi családfenntartó, neki kell többet keresnie.

A tudományban még mindig nem igazán megszokott az eredményes nő. Ha sikereket ér el, azonnal gyanús lesz (nem ritkán a nők körében is). Ezzel (is) magyarázható, hogy a nőktől gyakran többet követelnek ugyanazon tudományos címért, hogy a gyanú árnyékát is elkerüljék az érintettek. Több, a tudományos pályán imponáló eredményeket felmutató nő nyilatkozta egybehangzóan, hogy többet kellett teljesíteniük, mint férfi kollégáiknak. Az sem tekinthető egyedi esetnek, hogy a vezető pozícióba került kolléga igyekszik kiküszöbölni az ismételt versenyhelyzetet. Így rögzül és teremődik újjá "a hatalom masculin jellege és követelménye".¹³

Akadályok, melyeket magunkban hordozunk. Sok tanulmány szól a sztereotípiáknak a személyiségre gyakorolt hatásáról.¹⁴ A fenti minták akarva akaratlan beépültek, beépülnek a nők gondolkodásmódjába, szemléletébe, s bár tudatosan gyakran tiltakoznak a férfi felsőbbrendűsége ellen, a mindennapi gyakorlatban csendben elfogadják azt. Különösen azok a nők, akik tradicionális értékrendet követő családban szocializálódtak, akik a látott, megélt mintákban a patriarchális értékrendet sajátították el. Ez eredményezheti azt, hogy a tudományos pálya presztízsénél többre értékelik a hagyományos női szerepkört, és azt részesítik előnyben, vagy bár elérnek bizonyos kezdeti sikereket, de családot alapítva alárendelik magukat a családfenntartó férj szakmai ambícióinak. Nincs elég önbizalmuk, s az első kudarcok láttán felmerül bennük a kétely: lehetséges, hogy nem képesek a tudományos követelményeknek úgy

megfelelni, mint a férfiak?

A fenti okok, és bizonyára még sok egyéb tényező melyeket nem említettünk, együttesen okozza azt, hogy a nőknek általában kisebb a késztetésük a hatalomra, mint ahogy ezt felkészültségük, adottságaik indokoltá tenné. Úgy vélem, hogy ez is szerepet játszik abban, hogy bár a nők érzékelik az úgynevezett üvegplafon jelenségét, ez általában nem okoz olyan krízishelyzetet, amelyet ne tudnának kezelni.

Az anyagi körülmények, mint akadályozó tényezők. E tekintetben elsősorban a sajátos, Közép- és Kelet-Európában jellemző viszonyokról kell szólni. Az ismert történelmi okok miatt itt létrejött az úgynevezett kétkeresős családmódel, megtörtént a nők tömeges munkába állása, fontos törvények születtek a nők emancipációja érdekében, de nem jöttek létre azok az anyagi feltételek, amelyek mindezen folyamatok bázisát jelenthették volna. A szűkös anyagi lehetőségek, az ideologikus elemeket tartalmazó munkahelyi szabályozás miatt itt nem vagy alig létezett a családi feladatokban a kiegészítő munka. A háztartási-családi feladatokat segítő infrastruktúra igen fejletlen volt. Mindez elsősorban a nőket sújtotta, mivel a tradicionális munkamegosztás következtében ezek főként az ő tennivalóikat szaporították.

Ebben az összefüggésben kell átgondolni azt a tényt is, amit már korábban említettünk, hogy az egyenlő munkáért egyenlő bért szép jelszava csak írott malaszt maradt. (Megjegyzem ez világjelenség még ma is. Tény, hogy pl. Svédországban akciót sürgetnek ez ellen a tendencia ellen. Ez a Plans of Action in Swedish Academia). A rosszul fizetett értelmiségi nők, amennyiben pl. egy válás után egyedül maradtak gyermekkel egészen drámai helyzetbe kerültek. Sajnos nem újságírói fogás csupán, mikor arról írnak, hogy a szegénység feminizálódik. Magyarországon, pl. a rendszerváltás előtt, amikor a bankszakma még nem számított kiemelten jó ágazatnak, az szinte csak női alkalmazottakkal dolgozott. Természetesen az első számú vezetők férfiak voltak. Az utóbbi 10-15 évben, mióta ez a helyzet megváltozott, a férfiak "visszafoglalták" a bankokat.

2. Nők a szegedi egyetemen

A Szegedi Ferenc József Tudományegyetemet 1921-ben alapították állam- és jogtudományi, humán és természettudományi illetve orvostudományi karral. A jogi kar szigorúan tartotta magát konzervatív hagyományaihoz, amelynek értelmében nők nem látogathatták a fakultás óráit, így természetes, hogy női oktatója sem volt a karnak. A másik két kar kezdettől fogva foglalkoztatott nőket, bár mint korábban említettem, nagyobb részüket nem állandó státuszban, fizetés nélkül, tanársegédi illetve gyakornoki feladatok ellátására. Egyetlen, magántanárként alkalmazott hölgy található az imponáló névsorban: Károly Irén, aki az elektromos sugárzások kísérleti tanának volt magántanára.

Az első igazán meglepő tény egy máig létező sztereotípiát cáfol. A közfelfogás szerint a nők elsősorban a humán tudományokhoz vonzódnak, lelki beállítottságuk elsősorban ezek művelésére teszi őket alkalmassá. Ezzel ellentétben az évkönyvek tanúsága szerint a 20-as évektől itt tanító, kutató hölgyek a természettani intézetben, az

általános növénytani tanszéken, mind többen a vegytani intézetben, az egyetemi gyógyszerárban, az ásványtani és állattani intézetben, a különféle klinikákon (gyermek, bőrgyógyászat, ideg-és elmeorvosozási klinikán) dolgoznak. Egyetlen nő van, **Techert Margit**, aki a filozófiát kutatja jelentős eredménnyel. Ha a Magyar Tudóslexikon adataira gondolunk, ugyanezre a megállapításra jutunk.

Az egyetemi évkönyvek 1945-46-os tanévig tudósítanak az egyetemen történt legfontosabb változásokról. Sajnos a változások okairól semmilyen információval nem szolgálnak, így csak a szikár tényeket regisztrálhatjuk. 1921 és 1945 között összesen 23 nő dolgozott tanársegédi vagy ennél rangosabb munkakörben. (A gyakornokokat nem vettük számba a nagy fluktuáció miatt). Közülük 5 lett egyetemi magántanár illetve kinevezett intézeti tanár: Károly Irén, az elektromos sugárzások kísérleti tanának magántanára; Kol Erzsébet, aki az általános növénytani intézetbe kap intézeti tanári kinevezést; Magyary Zoltánné **Techert Margit**, az Arisztotelesz utáni görög filozófia története című tárgy magántanára és a Bartók György által vezetett filozófia tanszéken dolgozik; Banga Ilona, az enzimek kémiája című tárgy magántanára a vegytani intézetben és Csajághy Márta, aki az ideg-és elmeorvosozási klinikán dolgozik, és 1943-ban lesz magántanár.

Nem tudjuk, hogy a többiek miért válnak meg az egyetemtől. Egy-két esetben valószínűsíthető lehet, hogy családi változások miatt nem szerepel valaki két év múlva már az évkönyv nyilvántartásában. Az egyéni életutak pontos feltérképezése adhatna választ arra a kérdésre, hogy ők végképp búcsút mondanak-e a tudományos pályának. Feltételezhetjük, hogy többen középiskolai tanárként folytatják munkájukat, hasznosítva az egyetemi praxisban szerzett tudást is.

1947 és 1967 között nem készült egyetemi almanach, így nem lehet nyomon követni a minket érdeklő változásokat sem. Időközben az egyetem felépítése is megváltozik. Kiválik a Szegedi Orvostudományi Egyetem (a későbbi Szentgyörgyi Albert Orvostudományi Egyetem elődje), és létrejön a többi egyetemi kart magába foglaló József Attila Tudományegyetem. A dolgozat további részében szereplő adatok ez utóbbira vonatkoznak. A számok dinamikus növekedésről tanúskodnak mind a hallgatói létszám, mind az oktatók tekintetében.¹⁵

	1967/69	1974/75	1984/85	1990/91	1	
Tanársegéd	27	35	54	60	57	
Adjunktus	16	39	64	71	68	
Docens		4	7	22	41	68
Egyetemi tanár	--	--	4	--	7	
Összesen nő	47	71	144	172	200	
Összes oktató		n.a.	n.a.	510	549	604

Az adatok jól mutatják, hogy a szocializmus jóval szélesebbre tárta a kaput a nők előtt, mint a korábbi kultúrpolitika. Ez mindenképp a hallgatói létszám változásain mérhető kitűnően. A nők éltek a megváltozott lehetőségekkel, s természetesnek mondható, hogy a megnövekedett hallgatói létszámból egyre több tehetséges, a

tudományos pálya iránt elhivatottságot érző nő került ki. S bár a foglalkoztatási piramis itt is jól kirajzolódik, a számok értelmezéséhez érdemes néhány szempontot mérlegelni. A tudományos pálya nem kecsegtet gyors és látványos sikerekkel. A komoly eredményeket évekig tartó tanulás, kísérletezés, kutatás, elmélyült meditáció előzi meg. Ezért nem meglepő, hogy a vizsgált időszak kezdetén csak kevesen jutottak el a tudományos fokozat megszerzéséig. Jelentős viszont a rangban feljebb lépők aránya, s ez nem elhanyagolható, tekintettel arra, hogy a magyar felsőoktatási gyakorlat szerint ez is részben szakmai előrelépéshez volt kötve (nyelvvizsga, doktori cím megszerzése, publikációk). A nők aránya a tanársegéd kategóriájában a nyelvi és az un. kísérletezős tanszékeken a legmagasabb. A nők oktató munkája nélkülözhetetlen ezeken a tanszékeken. Ha tehát a tudományos tevékenységet kissé tágabban értjük, akkor lényegesen kedvezőbb képet kapunk a nők részvételéről a tudományos életben.

Látványos növekedést mutat a docensi beosztásban dolgozó nők száma, ami azt mutatja, hogy egyre többen jutnak el a kandidátusi vagy a PhD fokozat megszerzéséig; s egyúttal bizonyítja, hogy a nők éppolyan alkalmasok a tudományos kutatásra, mint férfi kollegáik. Bizonyos, úgynevezett női erények, pl. türelem, kitartás, szorgalom, precizitás stb. némely szakmában kifejezetten jó esélyeket biztosít számukra. (Erről bővebben az országos adatok áttekintésekor szeretnék szólni.)

Tágabb időintervallumot véve alapul megállapítható - egybehangzóan az országos adatokkal - hogy az egyetemi tanári székig csak kevés nő jut el.¹⁶ E mögött a tény mögött - biztosra vehető - okok egész sora található. Sajnos nem állnak rendelkezésünkre olyan vizsgálatok, amelyek alapján korrekt módon meg lehetne állapítani az okokat, és azon belül a fontossági sorrendet. Így elsősorban személyes információkra alapozva próbáljuk meg összefoglalni azokat az okokat, amelyek tipikusan előfordulnak a nőket hátrányos helyzetbe hozó tényezők között. Ezt megelőzően tekintsük át a nők helyét és szerepét a mai magyar tudományos életben.

3. Nők a mai magyar tudományos közéletben

Induljunk ki a tényekből¹⁷. Az MTA az általa kiadott Köztisztületi tagok című kötetben 9011 tudományos minősítéssel rendelkező kutatót regisztrált, ebből 1727 nő (19,16%), az alábbi megoszlásban.

Akadémikus	Akadémiai doktor	Kandidátus, PhD
7+1	185	1534

Mint a fenti adatból is kitűnik, a minősített kutatók mintegy 20%-a nő, az egyes akadémiai osztályokban azonban eltérő arányban szerepelnek. Itt már igazolódni látszik a közfelfogás, ugyanis a nők legkisebb arányban a műszaki, a fizikai és a matematikai tudományok osztályában találhatók. Ugyanakkor éppen ezekben az osztályokban figyelhető meg, hogy a nők, alulreprezentáltságuk ellenére, arányaiban több akadémiai doktor illetve akadémikus címet szereztek. A matematikai osztályban

pl. mindössze 37 nő található, de ebből 2 fő akadémikus, 2 fő a tudományok doktora címet viseli. A fizikai osztályban 40 nőből 4 nagydoktor. Ezzel ellentétes tendencia figyelhető meg, pl. az agrártudományok osztályában, ahol 212 tudományos minősítést szerzett nőből 6 jutott el az akadémiai doktor fokozatig.

Jól látható, hogy a nők jelentékeny arányban vannak jelen országosan is az úgynevezett kísérletes tudományokban (pl. a kémiában), illetve a viszonylag új tudományokban (pl. szociológia, neurobiológia). Itt található a legtöbb nagydoktor, ami arra enged következtetni, hogy a nők igen fogékonyak az új problémák és problémamegoldások iránt. Érdekességként jegyezném meg, hogy még a hadtudományokban is szerzett egy nő tudományos fokozatot.

Áttekintve a különböző tudományterületeken szerzett tudományos minősítéseket, a következő adatsort kapjuk.

	akadémikus	tudományok doktora	kandidátus, PhD
Nyelv-és irodalomtudományok	0	12	175
Filozófia és történettudományok	3	23	210
Matematikai tudományok	2	2	33
Agrártudományok	0	6	206
Orvosi tudományok	1	57	251
Műszaki tudományok	0	3	56
Kémiai tudományok	0	22	176
Biológiai tudományok	0	31	182
Gazdaság-és Jogtudományok	2	22	182
Földtudományok	0	3	57
Fizikai tudományok	0	4	36

A beszédes számok után sok kérdés fogalmazható meg. Mi okozza az egyes tudományterületeken látható eltéréseket? Van-e egyéb oka - az említetteken kívül - annak, hogy bizonyos tudományokban a nők sikeresebbnek mondhatók? Mi az oka annak, hogy a nők még mindig kevesen jutnak el a tudományok doktora címének megszerzéséig?

Ez utóbbi kérdésre próbálunk választ adni, amely egyúttal összegezni kívánja a nők tudományos előmenetelében tapasztalható hátrányokat. A felsorolás nem tekinthető fontossági sorrendnek is.

* A nők életükből egy meghatározott időt elsősorban anyaként, feleségként töltenek el, amely bizonyos mértékű lépéshátrányt eredményez. A gyermeket is vállaló nők akkor tudnak intenzívebben foglalkozni tudományos kutatással, amikor a gyermekek önállóvá váltak. Ez a tudomány szempontjából elvesztegetett idő gyakran behozhatatlan hátrányt jelent (pl. bizonyos ösztöndíjak, képzési formák stb. korhoz kötöttek). Életüknek egy olyan időszakában, amikor a férfiak az akkumulált tudást kamatoztatják tudományos munkájukban - jellemzően főként a társadalomtudományok területén -, akkor a saját szakmai pályájukat kezdő nők

gyermekeik mellett vállalnak további feladatokat.

* Jellemzően szerényebben terveznek, mint férfi kollegáik. Kisebb az önbizalmuk, és hajlamosak a kudarcokat úgy értelmezni, hogy ők nem képesek ezeknek a feladatoknak az elvégzésére. Ezért gyakori, hogy férfi kollegáik "keze alá dolgoznak": a nőé a munka, a férfié a siker.

* Nem elhanyagolható a munkahelyeken a hatalom szinte kizárólagos masculin jellege. A "főnökök" magától értetődőnek tekintik, hogy a beosztottak elvégzik a tudományos eredmény szempontjából oly fontos "aprómunkát" (adatokat gyűjtnek, kísérleteket végeznek). Érdeemes figyelemmel kísérni, hogy a több névvel aláírt publikációk között mennyi a nő, de sohasem az ő nevük az első.

* A nők általában érzékenyebbek, belső konfliktusaikat mélyebben élik meg, nehezebben dolgozzák fel. Ez újabb hátrányt jelent, hiszen életünk sok konfliktussal terhelt. Bár vannak olyan nők, akik magánéleti konfliktusaikat szakmai sikerekre váltják, de megkockáztatom, nem ez a tipikus.

* Még egy rendhagyó megjegyzést tennék: talán a tudományos pályán lévő nők egy jelentékeny része is komolyan vette azt a sztereotípiát, mely szerint a nők nem rendelkeznek olyan, elemző, szintetizáló, elméletalkotó készséggel, amely a tudomány felső szintjein elvárható. Ezt is számba kell vennünk, amikor arra a kérdésre keresünk választ, hogy miért van az elvárhatónál kevesebb nő a legmagasabb kvalifikációval rendelkezők körében.¹⁸

A megfogalmazott problémákat továbbgondolásra ajánlom. Zárásként hadd idézzem Ernie Pyle gondolatát: "Nincs értelme küzdeni, de nincs más választásunk, mint küzdeni."¹⁹

---

1 Londa Schiebinger: A nők és a tudomány az újkorban, 2000. 1999/7. 54-58 p.

2 Lásd Ladányi Andor: Két évforduló, *Educatio*, V. évfolyam, 3. szám

3 Idézi Lányi Andor: Két évforduló, *Educatio*, V. évfolyam, 3. szám

4 Magyar Tudóslexikon, Better - MTESZ - OMIKK, 1997

5 A Ferenc József Tudományegyetem évkönyve, 1921-22 - 1928. évfolyam

6 Lásd erről a Ferenc József Tudományegyetem évkönyvei, 1921-22-1940 évfolyamok.

7 "Athéné találta fel a fuvolát, a kürtöt, az égetett agyagedényt, az ekét, a gereblyét,...a zablát, a kocsit és hajtót. Ő tanította meg az emberiséget a számok tudományára és valamennyi női foglalkozásra." In: Robert Graves: *Görög mítoszok Európa 1970.* 147.

o.

8 Különösen aktív szerepet vállalt ebben az érvelésben a katolikus egyház. Vö. Mayer Béla (püspök, kalocsai kanonok): A nőkérdés keresztény szempontból, 1902.

9 Kant: Megfigyelések a szép és fenséges érzéséről

10 Közli: Koncz Katalin: A nők iskolázottsága nemzetközi összevetésben, Társadalmi Szemle, 1996/7.sz.

11 Az adatokat közli Ladányi Andor: Id. mű 386-387 p.

12 Lásd Ferenc József Tudományegyetem évkönyvei, 1921/22 - 1940 évfolyamok

13 Koncz Katalin: Nők a munkaerőpiacon s rendszerváltást követően, Munkaügyi Szemle, 1999/1. sz.

14 Lásd pl. H. Sas Judit: Nőies nők, férfias férfiak, Akadémia Kiadó, 1984.

15 Lásd a József Attila Tudományegyetem évkönyvei

16 Lásd erről: How to boost the careers of women in science? Nature 9.September 1999. 99 p.

17 Az alábbi adatok az 1999-es állapotot mutatják.

18 Pl. a közgazdaság-tudományi bizottságban regisztrált 203 minősítéssel rendelkező férfiből 35 a tudományok doktora (kb. 17 %), míg a 65 nőből 3 érte el ugyanezt a címet (4,6%) In: MTA Köztestületi tagok Bp. 1999.

19 What small potatoes we all are, Biográf 1992. 127.p.

[<-- Vissza a 2002/3 szám tartalomjegyzékére](#)

[<-- Vissza a Magyar Tudomány honlapra](#)

[\[Információk\]](#) [\[Tartalom\]](#) [\[Akaprint Kft.\]](#)
